

De accountantsverklaring: vergeten wij niet iets?

Om het vertrouwen te herwinnen zouden accountants zich ook nog eens moeten bezinnen op de tekst van hun oordelen, vindt Hans Blokdijk. Ook na invoering van IFRS blijft een ongeclausuleerde verklaring mogelijk.

HANS BLOKDIJK*

Toen de financiële schandalen met de bijbehorende kritiek op accountants in Amerika losbarstten, werd in Europa nogal voorbarig beweerd dat zoiets hier niet mogelijk was omdat de regelgeving hier *principle-based* is. De vermaledijde Amerikaanse *rule-based* regelgeving zou alleen maar leiden tot het opzoeken van de 'loopholes', die in Europa, althans in beginsel, afgedicht waren.

Die Europese kritiek is wel aangekomen, want internationaal beweegt men zich in de richting van *principle-based*-regelgeving, zowel ten aanzien van de verslaggeving als van de accountantscontrole: zie het laatste ontwerp van de Code of Ethics van de IFAC. Naar mijn mening raakt deze ontwikkeling een stokoud en dus vrijwel vergeten thema: de 'clausulering' van de accountantsverklaring. Dit heeft uitsluitend een rol gespeeld in theoretische discussies in de eerste helft van de vorige eeuw; het begrip '(on)geclausuleerde accountantsverklaring' is nooit in regelgeving verschenen.

Wat betekent een ongeclausuleerde accountantsverklaring bij een jaarrekening? Dat deze een getrouw beeld van vermogen en resultaat geeft; punt! Als op enigerlei wijze nader wordt aangegeven wat die eis inhoudt, wordt de verklaring daarmee geclausuleerd.

In dit opzicht laten de ontwikkelingen een wisselend beeld zien. In 1972 gaf het

NIVRA-bestuur een aanbeveling uit voor de tekst van de goedkeurende accountantsverklaring, waarin het oordeel werd geformuleerd als '... een getrouw beeld van het vermogen ... en het resultaat ...'. Dat was dus een ongeclausuleerde verklaring. In 1983 kwam Auditing Guideline no. 13 van de IFAC-APC over de accountantsverklaring uit (Groene RADAR-bundel, 3/CO 2-APC 13). Daarin luidde de tekst voor het oordeel: '*... give a true and fair view ... in accordance with (relevant national standards or International Accounting Standards) ... (and comply with (relevant statutes or law))*'. Het eerste oordeel was geclausuleerd, met name omdat de

'Principle-based-regelgeving voor de verslaggeving behoort te leiden tot een ongeclausuleerd oordeel.'

'accounting standards' gecodificeerd werden in steeds gedetailleerder regelgeving. Immers, het oordeel betekende dat een jaarrekening een getrouw beeld geeft in zoverre als de verslaggevingsstandaarden tot een getrouw beeld leiden. Het tweede oordeel, over het voldoen aan wet- en regelgeving, was facultatief; het was wel ongeclausuleerd want het verwees niet naar nadere interpretaties.

In weerwil van deze Auditing Guideline beval het NIVRA-bestuur in 1984 aan om de tekst van 1972 te blijven volgen (Gele RADAR-bundel, 5/DO 20). In 1989 is de Auditing Guideline van IFAC-APC herzien, maar de aanbevolen tekst van de verklaring bleef ongewijzigd (Groene RADAR-bundel, 3/CO 2-APC 13).

In 1991 verscheen in Nederland de Richtlijn

voor de Accountantscontrole 5.03.

Daarin werd aan het oordeel omtrent de getrouwheid van het beeld toegevoegd: 'en ook overigens in overeenstemming is met de wettelijke bepalingen' (Groene RADAR-bundel, RC 5.03). Er werd dus een tweede, ongeclausuleerd oordeel toegevoegd.

Pas vanaf 1996, toen de 'eigen' Nederlandse richtlijnen werden vervangen door (soms aangevulde) vertalingen van de International Statements on Auditing van de IFAC, is het geclausuleerde oordeel omtrent de getrouwheid van het beeld in de accountantsverklaring opgenomen. Het NIVRA ging toen dus, zonder veel discussie, door de bocht.

Maar: is het nu geen tijd om weer eens na te denken? Naar mijn mening behoort *principle-based*-regelgeving voor de verslaggeving - 'getrouw beeld' - te leiden tot een ongeclausuleerd oordeel. Clausulering behoort bij *rule-based*-voorschriften, en sanctioneert dus ook de loopholes die het getrouwe beeld regelmatig blijken aan te tasten!

Als accountants het vertrouwen willen herwinnen door die praktijken nu serieus te gaan bestrijden, moeten zij zich in internationaal verband nog eens op de tekst van hun oordelen bezinnen.

Straks moeten accountants expliciet verklaren dat de jaarrekening voldoet aan de internationale verslaggevingsvoorschriften, de IFRS. Dit kan echter heel goed ongeclausuleerd, en wel door het geven van drie oordelen:

- de jaarrekening geeft een getrouw beeld
- en voldoet aan de IFRS
- en voldoet (ook overigens) aan wettelijke voorschriften.

Dit zou ook ruimte laten voor een enkele afwijking van de IFRS die nodig of wenselijk is in het licht van het getrouwe beeld, zoals in de Nederlandse wet is voorzien in artikel 362 lid 4 BW2. Dit kan dus de uitweg zijn uit een nodeloos dilemma.

Noot

Hans Blokdijk is emeritus hoogleraar Accountantscontrole aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Reacties en bijdragen

De rubriek *Opinie* is een podium voor discussie. Wilt u reageren op een artikel in 'de Accountant' of zelf een kwestie aan de orde stellen die van belang is voor het beroep? E-mail naar: deaccountant@NIVRA.nl. Maximumlengte achthonderd woorden.

Rode ballen

Mede naar aanleiding van een column in het Financieele Dagblad vraagt Kempe Kruisbrink zich af of alle wijzigingen in de accountantscontrole wel verbeteringen zijn geweest.

KEMPE KRUISBRINK*

Dit jaar is het een halve eeuw geleden, dat ik mijn accountantsdiploma behaalde. In die vijftig jaar is er veel veranderd, maar niettemin zijn veel problemen waarvoor de controlerend accountant zich nu gesteld ziet, dezelfde gebleven. Vooral op het gebied van de regelgeving voor de financiële verslaggeving en de toepassingsmogelijkheden van digitale gegevensverwerking is er veel gewijzigd en daardoor ook verbeterd.

Aanleiding tot deze ontboezeming is de 'Bartjens'-column in het Financieele Dagblad van 16 maart 2004 getiteld 'de Rode Bal'. Hierin wordt de lezer van jaarverslagen een 'checklist' voor jaarrekeningen aangeboden, waarin zogenoemde 'alarmbellen' worden vermeld, die de lezer

moeten waarschuwen dat er vermoedelijk iets mis is met het getrouwe beeld dat de jaarrekening pretendeert te verschaffen.

Als zodanig worden onder meer genoemd:

- een sterk oplopende post handelsdebiteuren zonder navenante stijging van de omzet;
- sterk oplopende schulden aan leveranciers, respectievelijk voorraden, zonder overeenkomstige stijging van het handelsvolume
- hoge post liquide middelen met tegelijkertijd hoge schulden.

'Een checklist voor de lezer van het jaarverslag zou niet nodig moeten zijn.'

Het Financieele Dagblad relateert zijn beschouwing aan de ervaringen bij Parmalat, maar verbindt daar uiteraard een algemene strekking aan. Een advies aan het accountantsberoep blijft gelukkig achterwege.

In het verleden zijn vele discussies gevoerd over het primaat van de synthetische versus de analytische controleaanpak. De conclusie was - en 'is' naar ik meen - dat beide een plaats dienen te hebben. Men zou echter geneigd zijn te denken dat de door het Financieele Dagblad genoemde 'alarmbellen' bij een analytische controlebenadering reeds veel eerder zouden zijn afgegaan. Een checklist voor de lezer van het jaarverslag zoals in de Bartjens-column gepresenteerd, zou toch niet nodig moeten zijn.

Is het Financieele Dagblad in zijn column te suggestief, of zijn niet alle wijzigingen ook verbeteringen geweest?

Noot

* Kempe Kruisbrink was in 1981-82 voorzitter van het NIVRA.

Uitslag webstelling

Accountants moeten weer meer gegevensgericht gaan controleren.

	RA	Student	Overig	Totaal
Eens	49	54	26	129
Oneens	13	23	4	40

Accountants vertrouwen bij de controle te veel op de beoordeling van de systemen van de boekhouding, en kijken te weinig naar de directe betrouwbaarheid van de verwerkte gegevens, stelden Hans Blokdijsk en Philip Elsas in 'de Accountant' van maart 2004. Volgens hen hebben de diverse boekhoudaffaires dat wel duidelijk gemaakt en is het tijd voor een renaissance van de meer gegevensgerichte controle. Die geluiden worden tegenwoordig vaker beluisterd en dat vertaalt zich in de uitslag van deze webstelling. Circa driekwart van de stemmers steunt de stelling. Opvallend is dat RA's nog vaker 'ja' zeggen dan studenten.

De risicoanalyse is te ver doorgeschoten, schrijft iemand: "Risicoanalyse is onmisbaar om efficiënt en effectief te kunnen controleren. Gegevensgerichte werkzaamheden zijn echter noodzakelijk om fouten daadwerkelijk te ontdekken. En systeemgerichte werkzaamheden zijn erop gericht om de oorzaken van eventuele fouten te achterhalen. Gegevensgerichte werkzaamheden zijn dus absoluut onmisbaar, en moeten meer worden benadrukt."

Anderen zeggen in andere woorden ongeveer het zelfde. Velen benadrukken dat het moet blijven gaan om een 'mix'. Al was het maar om de zaak betaalbaar te houden. Dat laatste is meteen een van de kanttekeningen die sommigen plaatsen: "Het zou de fundamentele van de

huidige, risicogerichte controleaanpak onderuit halen, wat direct hogere audit-fees tot gevolg heeft", waarschuwt iemand. "Ik denk niet dat ondernemingen hiertoe bereid zijn." Ook een ander stemde tegen met het argument dat gegevensgerichte controle "niet betaalbaar" zou zijn.

Een zeer uitgebreide reactie komt van iemand die stelt dat meer aandacht voor gegevensgerichte controle weliswaar nodig kan zijn, maar dat accountants eerst "het theoretisch mooie model van risicoanalyse en systeemgerichte aanpak eens goed in de praktijk zouden moeten gaan brengen". Volgens hem of haar zal de conclusie dan zijn dat het "een heel behoorlijk model" is, dat kan werken. "Maar dat vereist dat de accountants massaal eindelijk eens de deskundigen op het gebied van informatieverzorging worden die ze pretenderen te zijn." Want op dat punt schieten accountants volgens deze criticaster, die zegt uit eigen praktijkervaring te spreken, nu te kort.

Een klaarblijkelijke buitenstaander noemt het 'jammer' dat zo'n stelling gepubliceerd wordt door deze beroepsgroep. Maar: "Aan de andere kant zie je ook dat men aan zelfkritiek doet en dat is bemoedigend."

Controleaanpak moet anders

Voorkomen van nieuwe boekhoudaffaires vraagt om een andere controleaanpak, vindt Henk van Leeuwe. Accountants moeten na risicoanalyse niet te snel concluderen dat geleverde cijfers wel betrouwbaar zullen zijn en materialiteit is geen excuus om geconstateerde fouten te laten zitten.

HENK VAN LEEUWE*

Onlangs schreef Paul Koster (Autoriteit Financiële Markten) in de Financial Times van 19 januari 2004 naar aanleiding van het Parmalat-schandaal: "Alleen een radica-

le verandering van de manier van werken van de accountant kan toekomstige boekhoudcatastrofes voorkomen. De accountant dient kritischer te werken en scherper op

fraude letten. De jaarcijfers 2003 moeten extra goed worden bekeken; alleen dan is het vertrouwen van het maatschappelijk verkeer terug te winnen."

Dit standpunt onderschrijf ik van harte. Met de introductie van de analytische controleaanpak rond 1980 ontstond een verschuiving van de tot dan toe gebruikelijke gegevensgerichte naar een meer systeemgerichte controle-uitvoering. De keuze voor een systeemgerichte of gegevensgerichte controle hing nadrukkelijk samen met de vraag of de interne controle toereikend

was, en of de interne verslaglegging - waarop meer diepgaande cijferbeoordeling werd toegepast - al dan niet voldoende inzicht gaf.

De huidige controleaanpak - hoe de accountantskantoren deze ook benoemen - komt voort uit die analytische controleaanpak, met als hedendaagse kernaspecten: risicoanalyse en materialiteit. Wat in die aanpak in het bijzonder opvalt is dat de accountant - onder toepassing van risicoanalyse - kan besluiten om bepaalde controleobjecten beperkt of zelfs in het geheel niet te controleren.

In die controleaanpak wordt de lat van acceptatie en materialiteit sluipenderwijs steeds hoger gelegd. De accountant concludeert mogelijk te snel, en derhalve onvoldoende onderbouwd, dat de AO/IC wel toereikend is en volstaat op grond daarvan met het beperkt controleren van documenten; een wezenlijk aspect van gegevensgerichte controle.

Die manier van werken moet anders. Allereerst moet de risicoanalyse niet 'overall' op de te controleren organisatie worden toegepast, maar moet deze expliciet worden gericht op de potentieel risicovolle controleobjecten, samenhangend met de aard van de bedrijfsactiviteiten.

De accountant mag in dit proces niet op voorhand concluderen dat de te controleren organisatie wel betrouwbare cijfers oplevert die de basis voor de jaarrekening vormen.

Alert zijn op beïnvloeding door de leiding - zowel op bestuursniveau als op andere leidinggevende niveaus - is geboden.

De veelal toegepaste beoordeling van de 'integriteit van de leiding' heeft te weinig betekenis. Zo'n onderzoek zal immers nooit informatie opleveren over hoe die leiding zich gedraagt in situaties die hen onwettig zijn.

Ten tweede valt er het nodige te zeggen over het gebruik van het begrip materialiteit.

De accountant hanteert bij zijn controle het begrip materialiteit veelal als kwantitatieve marge - op welke wijze ook berekend - waarbinnen geconstateerde fouten en afwijkingen in de gecontroleerde cijfers worden geaccepteerd en dus de strekking

'Geconstateerde fouten en afwijkingen behoren door de gecontroleerde te worden gecorrigeerd.'

van de accountantsverklaring aangaande het getrouwe beeld niet beïnvloeden.

Naar mijn mening behoren echter alle geconstateerde fouten en afwijkingen - dus ook die binnen de materialiteitscriteria - door de gecontroleerde in de jaarrekening te worden gecorrigeerd. Als in een eerder stadium, vóór de afsluiting, intern fouten of verschillen worden geconstateerd, dan is het wél vanzelfsprekend dat die in de administratie worden verwerkt. Waarom dan niet bij de afsluitende accountantscontrole?

Als dit niet gebeurt, dan gaat een wezenlijk fundament van controle verloren. Door aan te dringen op correctie bereikt de accountant dat de gecontroleerde er alles aan gelegen zal zijn om zodanige interne procedures op te zetten, dat eventuele onjuistheden tijdig aan het licht komen. Daarnaast is het zinvol dat de accountant zich afvraagt of het hanteren van één materialiteitsbedrag altijd toepasbaar is. Zeker bij grotere organisaties ligt dit bedrag vrij hoog. Een berekening van de materialiteit afhankelijk van de aard en risico's van een jaarrekeningpost zou uit controleoogpunt meer voor de hand liggen, met name bij posten waarvan de afwijkingen zich jaarlijks kunnen opstapelen omdat ze pas na een zekere periode aan het licht kunnen komen. Denk bijvoorbeeld aan fiscale controles of controles door de sociale fondsen waarvan de correcties tot vijf jaren terug kunnen gaan en ook nog met boetes kunnen worden verhoogd. Het toepassen van verschillende materialiteitsbedragen komt de controle als geheel ten goede.

Voorts wordt onvoldoende onderkend dat de kwaliteit van de AO/IC rondom de jaarafsluiting, waarbij waardering en eigendom van activa en volledigheid van schuldposities nadrukkelijker een rol spelen, een stringenter beoordeling en controle vraagt, dan door het jaar heen bij de dagelijkse

administratieve processen, zoals inkopen, productie en verkopen.

Met name middelgrote en grote organisaties hebben deadlines vastgelegd waarop de accountant zijn verklaring bij de jaarrekening moet afgeven, zeker organisaties die tot een groter geheel behoren en hun jaarcijfers voor consolidatiedoeleinden feitelijk al intern hebben gerapporteerd, terwijl de accountantscontrole nog niet is voltooid. Dan is het voor de accountant niet gemakkelijk om opvallende posten nader te onderzoeken of om gesignaleerde verschillen nog te veranderen.

De gecontroleerde is bovendien bekend met het door de accountant gehanteerde begrip materialiteit en stelt correcties voortvloeiend uit de accountantscontrole niet op prijs. En als de accountant op correctie aandringt, dan is het niet ondenkbaar dat de bedrijfsleiding er op aanstuurt om eerder gemaakte schattingen van bijvoorbeeld voorzieningen op voorraden, onderhanden werken, vorderingen en op verwachte kosten, zodanig aan te passen dat het al gerapporteerde nettoresultaat toch onveranderd blijft.

Daarbij komt nog dat materiële correcties van de cijfers van de te consolideren organisaties, op de uiteindelijke geconsolideerde cijfers weer niet van materiële betekenis zullen zijn, en dan op dat niveau achterwege blijven.

Deze houding van de gecontroleerde is voor de accountant niet acceptabel.

Mijn boodschap is duidelijk.

De accountant moet zich tegenover de gecontroleerde weer nadrukkelijker opstellen als 'controleur'. Die attitude lijkt wat op de achtergrond geraakt, zowel in de opzet als de uitvoering van de hedendaagse controleaanpak.

Noot

* Henk van Leeuwe was tot 1 januari 2004 werkzaam bij PricewaterhouseCoopers Accountants.